KUR’AN’DA TÖVBE

<"xml encoding="UTF-8?>

KUR’AN’DA TÖVBE

TÖVBE EDENLER

Tevbeveya tövbe; yaptığı kötülükten pişmanlık duymak, bir daha yapmamaya karar vererek, Cenâbı Allah'tan af dilemektir. Yalnız günah işlemiş olanların değil, bütün mü'minlerin günahlardan arınarak kurtulmaları, ancak tövbe etmekle mümkün olur. Tövbe, bir kulluk görevidir ve her zaman yapılması gerekli bir ibadet şeklidir. Hucurat 49/11: " Kim ki tövbe etmez, işte böyleleri zalimdir. "

ALLAHTÖVBE EDENLERİ SEVER

2/222:... Allah, çok tövbe edenleri sever...

9/118:... Şüphesiz ki Allah TEVVÂB'tır, Tövbeleri çok kabul edicidir, RAHÎM'dir, merhameti sınırsızdır.

Tövbeedenler, Cenâbı Allah'ın sevgisi ile yücelmiş mutlu benliklerdir. Onlar Allahü Teâlâ'ya yönelerek her zaman çok ve pek çok tövbe ederek kulluk görevlerini yerine getirirler. Cenâbı Allah'ın bir isim sıfatı da tövbeleri çok kabul eden, tövbe nasip eden, Kendisine yönelenleri karşılıksız bırakmayan anlamında TEVVÂB oluşudur. Tevvâb'lık ve kuldaki " tövbe etme " ilişkisi, bir yaratılış yasası olarak her zaman devam etmektedir. Kul, bilip bilmediği günahlardan dolayı Cenâbı Allah'a sığınarak tövbe edecek ve çok affedici ve merhametli olan Yüce Allah'da kulunu bağışlayacaktır.

AFDİLEMEK BİR İBADET ŞEKLİDİR

24/31:... Ey mü'minler, hepiniz topluca Allah'a tövbe edinki kurtuluşaerebilesiniz.

51/81:Takva sahipleri seher vakitlerinde af dilerlerdi.

Tövbe,sadece günahlardan kurtulma değil, aynı zamanda bir ibadet şeklidir. Cenâbı Allah, bütün mü'minleri tövbe etmeye çağırmaktadır. Allahü Teâlâ'ya sığınarak tövbe etmek, aynı zamanda imanın kuvvetlenmesini de gerçekleştirir. Böylece bilip bilmediği günahlardan affa erişen mü'min, günahsız olarak bir üst mertebeye çıkarak yücelecektir. Hadis de: " Tövbe eden hiç günah işlememiştir. " diye buyrulması tövbenin önemini vurgulamaktadır.

Kur'ân;kemale ermiş benliklerin temsilcisi takva sahiplerinin tövbe ibadetlerini gecenin son üçte biri olan seher vakitlerinde yaptıklarını belirtmektedir. Tövbe, günün her vaktinde yapılırsa da seher vakti; dua, af ve merhametin kabulü bakımından çok önemli bir zaman dilimidir.

Peygamber Efendimiz : " Ben her gün 70 defadan çok tövbe ederim. " diye buyurmakla tövbenin her zaman yapılması gereğine açıklıkgetirmiştir.

TÖVBEİLE İMANA YÖNELİŞ

5/74:Halâ Allah'a yönelip tövbe ederek O'ndan af dilemiyorlar mı?...

9/126: İman etmeyenler her sene bir veya iki defa çeşitli belâlara çarptırılarak imtihan edildiklerini görmüyorlar mı? Böyle iken yine tövbe etmiyorlar, ibret almıyorlar.

7/153: Günahları işledikten sonra tövbe edip imana sarılanlara gelince, tövbe ve imandan sonra Allah çok affedici, çok merhametli olacaktır.

Cenâbı Allah, birçok ayetlerle günahkarları ve yanılgı halindeki insanları tövbe etmeye çağırıyor. Onlar görmüyorlarmı ki, her sene bir iki defa çeşitli belalar ile sınava tabi oluyorlar. Hastalık, kaza, sıkıntı v.s. onları perişan ediyor. Halâ tövbe etmiyor, gerçekleri göremiyorlar. Ancak kalplerinde iman ışığı yanar da; " Suçluyum, kötülük yaptım, pişmanım, vazgeçiyorum. " derlerse durum değişir. O zaman Allah'ı çok affedici ve çok merhamet edici bulacaklardır. Cenâbı Allah'a giden yolda bir köprü durumunda olan tövbe etme sırrı, imanı gönlünde hissetmenin de bir neticesidir.

SEN AFFETMEYİ ESAS AL

7/199: Sen affetmeyi esas al...

42/40: Kötülüğün cezası, ona denk bir kötülüktür. Fakat affedip barışmayı esas alanın ödülünü bizzat Allah verir...

3/134: Takva sahipleri... insanların kusurlarını affederler. Allah da o iyilik edenleri sever.

24/22: Affetsinler, hoş görsünler. Allah'ın sizi affetmesini istemez misiniz?

Kur'ân yapılan bir kötülüğe, ancak eş ve dengi bir cezayı öngörmekte, adaletin böylece işleyeceğini açıklamaktadır. Kötülüklerin karşılığı olarak ceza verilirken, haddi aşarak zulüm de yapılmama lıdır. Ancak, affetmeyi esas almanın ödülü ise bizzat Cenâbı Hakk tarafından verilir. En sevgili kul olan takva sahipleri; kendilerine yapılan kötülükleri ve kusurları, ceza vermeye güçleri yettiği halde, hep hoş görmeyi ve affetmeyi tercih ederler. Nasıl ki Allahü Teâlâ bizlerin günahlarını affediyorsa, sen de affı tercih ederek barışmayı esas al.

RAHMETİMDEN ÜMİT KESMEYİN

39/53-54: De ki : Ey günah işlemekte haddi aşarak kendilerine zulmetmiş kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Muhakkak ki Allah, bütün günahları bağışlar. Çünkü O; çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir. Öyle ise azap yakanıza yapışmadan Rabbinize dönüp O'na teslim olun. Sonra size yardım edilmez.

23/118: Şöyle yakar: Rabbim! Affet, merhamet et, Sen merhametlilerin en hayırlısısın.

İslâm bilginleri bu ayeti, kulun işlemiş olduğu en büyük günahlarını bile affedebileceğinin

müjdesi olarak görmüşlerdir. Bu suça teşvik değil, insanların en kötü şartlarda bile Cenâbı Allah'a sığınmak sureti ile af edilebileceklerinin bir kanıtıdır. Şu halde bütün günahlar, hatta şirk (Allah'a ortak koşma) bile Yüce Yaratıcı'nın sonsuz rahmetinin lütfu olarak tövbe ile affedilmektedir. Nisa 4/116: " Doğrusu, Allah Kendine şirk koşulmasını asla bağışlamaz..." ayetinin hüküm ihtiva etmesi, kulun af dilemediği takdirdedir. Yoksa tövbe edildiği zaman Cenâbı Allah'ın affetmeyeceği hiçbir günah yoktur. Ancak kul, aynı suçu bir daha tekrarlamamalıdır.

TÖVBELERİ ASLA KABUL EDİLMEZ

3/90: İmanlarının arkasından inkâr yoluna sapmış, sonra da inkârlarında daha da azıtmış kimselerin tövbeleri asla kabul edilmez. Onlar sapıkların ta kendileridir.

İman ettikten sonra; nankörlük ederek hak ve hakikatten, İslâmiyet yolundan sapanlar ve sonra inkârlarında daha da ileri gidenler için sonsuz kurtuluşlarını sağlayacak tövbe yolu onlara tamamiyle kapatılır. Çünkü onlar, ne yaptığını bilmeyen sapıklardan başkası değildir. Kur'ân inkâr etmeyi adet haline getirenler için kalbin mühürlenmesi ifadesini kullanmaktadır. Araf 7/101: "... Allah, inkar etmeyi adet haline getirenlerin kalblerini işte böyle mühürler. "

ÖLÜM DÖŞEĞİNDE TÖVBE

10/90-91: Ve İsrailoğullarını denizden geçirdik. Firavun ve ordusu azgınlık ve düşmanlıkla onları izlemekteydi. Nihayet suda boğulmaya başlayınca: " İnandım; gerçekten İsrailoğullarının iman ettiğinden başka tanrı yok. Ben de O'na teslim olanlardanım. " dedi. Ona: " Şimdi mi iman ediyorsun? Halbuki bundan evvel isyan etmiş ve bozgunculardan olmuştun. " dendi.

4/18: Devamlı kötülük yapıp da herbirine ölüm gelince: " İşte ben şimdi tövbe ettim. " diyenler için tövbe yoktur. Kâfir olarak ölenlere de tövbe yoktur. Böylelerine Biz korkunç bir azab hazırladık.

Kur'ân; kötülükleri yapıp yapıp da, ölümün acı gerçeği ile can çekişirken " İman ettim " demenin geçersiz olacağını açıklamaktadır. Ancak akıl ve şuur yerinde iken ve ölüm ile karşılaşmadan daha evvel, Cenâbı Allah'a sığınması, tövbe ederek de iman etmesi ile af gerçekleşebilir.

KUR'AN'DA TÖVBENİN İNCELENMESİ

Kur'an'da yer alan bütün anlamları ile tövbe, bu semavi kitaba özgü gerçek mesajlardan biridir. Çünkü küfürden ve şirkten dönerek iman etmek anlamındaki tövbe, diğer semavi dinlerde örneğin Hz. Musa ve Hz. İsa (onlara selam olsun) peygamberlerin dininde geçerli olmakla birlikte bu geçerlilik, tövbe gerçeğinin tahlili ve imana geçmesi açısından değil, doğrudan doğruya iman adını almasındandır.

Hatta, Hıristiyanlığın temel dayanakları tövbenin fayda sağlamadığını, insanın ondan

yararlanmasının imkansız olduğunu gösterir. Bu durum Hz. İsa'nın (a.s) çarmıha gerilmesi ve kendini feda etmesine ilişkin yapmış oldukları açıklamalardan açıkça ortaya çıkıyor. Bu kitabın üçüncü cildinde Hz. İsa'nın yaratılışını anlatırken bu meseleye değinmiştik.

Durum böyleyken kilise, sonraları tövbe konusunda ifrata sürüklendi. Öyle ki, af belgelerini (endülüjans) satarak bu yolla kazanç sağlamaya yöneldi. Din adamları kendilerine itiraf edilen günahları affediyorlardı. Fakat Kur'an insanın durumunu çağrıya muhatap olma ve hidayete erme açısından tahlil etti. Onun Rabbine doğru iradi ilerleme sürecinde kesinlikle muhtaç olduğu kemal, keramet ve ahiret hayatı için lazım olan mutluluk bakımından özü itibarı ile mutlak anlamda fakir ve eli boş olduğunu gördü. Yüce Allah buyuruyor ki: "Ey insanlar, siz Allah'a muhtaçsınız, oysa Allah hiçbir şeye muhtaç değildir ve övgüye layıktır." (Fâtır, 15) "Müşrikler Allah'ı bir yana bırakarak hiçbir şey yaratmayan , kendileri birer yaratık olan, kendilerine ne zarar ve ne fayda dokunduramayan, öldürmeye, yaşatmaya ve yeniden diriltmeye güçleri yetmeyen ilâhlar edindiler." (Furkan, 3)

İnsan aşağıdaki ayetlerde işaret edildiği gibi kötülük, Allah'tan uzaklaşma ve miskinlik tehlikesi ile yüz yüzedir. "Biz insanı en güzel yapıda yarattık.

Sonra onu en aşağı düzeye indirdik." (Tîn, 5) "Aranızda cehenneme uğramayacak hiç kimse kalmayacaktır.

Sonra kötülüklerden sakınanları kurtararak zalimleri diz üstü çökmüş durumda orada bırakırız." (Meryem, 72) "Bunun üzerine dedi ki: Ey Âdem, bu şeytan senin ve eşinin düşmanıdır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın. Yoksa sıkıntı çeker yorulursun." (Tâhâ, 118)

Durum böyle olunca, insanın keramet alanına girmesi ve mutluluk karargâhına yerleşmesi, yüz yüze bulunduğu bedbahtlık ve Allah'tan uzak kalma tehlikesinden Rabbine yönelerek sıyrılmasına bağlıdır. Bu da mutluluğun temel ilkesi olan imanda ve mutluluğun ayrıntıları olan bütün salih amellerde Allah'a yönelmesi ve dönmesi ile olur. Yani bedbahtlığın temeli olan şirk ile bedbahtlığın ayrıntıları olan şirk dışındaki kötü işlerden dönmesi, tövbe etmesi gerekir. Buna göre Allah'a dönmek ve ondan uzak kalmanın ve bedbahtlığın kirlerinden arınmak anlamında tövbe, iman ederek keramet yurduna yerleşmenin, itaat ve yaklaşma karşılığında verilen çeşitli nimetler ile nimetlenmenin temel şartıdır. Başka bir deyişle, Allah'a ve onun keramet yurduna yerleşmek, şirkten ve her türlü günahtan tövbe etmeye dayanır. Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Ey

müminler, hepiniz tövbe ederek Allah'a yönelin ki, kurtuluşa eresiniz." (Nûr, 31) Buna göre Allah'a yönelme anlamına gelen tövbe, hem şirkten hem de günahlardan vazgeçmeyi, hatta inşallah ilerde anlatılacağı üzere bu ikisi ile birlikte başka şeylerden de sıyrılmayı ifade eder.

Sonra insanoğlu özü itibari ile fakir olduğu, Rabbinin yardımı olmaksızın kendisine iyilik ve mutluluk sağlamaya gücü yetmediği için bu dönüşte de Rabbinin ilgisine ve yardımına muhtaçtır. Kulluk ve boyun eğmişlikle Rabbine dönebilmesi için Rabbinin başarı vermesine ve yardımına muhtaçtır. Bu yardım kulun tövbesinden önce gelen Allah'ın kula yönelik tövbesi, ona ilgi ile yönelmesidir. Yüce Allah bu konuda "Onlar tövbe etsinler diye Allah onlar için tövbe etti." (Tevbe, 118) buyuruyor. Bunun yanı sıra kulun Allah'a yönelişinin de O'nun tarafından kabul edilmeye ihtiyacı vardır. Bu da Allah'ın kulun günahlarını affetmesi ile, Rabbine uzak düşmenin pisliklerinden ve kirlerinden arındırması ile olur. İşte bu da kulun tövbesinden sonra gelen Allah'ın ikinci tövbesi, ikinci defa kuluna yönelişidir. Yüce Allah bu tövbe hakkında "İşte onlar, Allah onlar için tövbe eder." diye buyurmuştur.

Eğer bu konuyu iyi düşünürsen, Allah'ın tövbesinin birden çok oluşunun sebebinin bu tövbenin kulun tövbesi ile karşılaştırılması, irti-batlandırılması olduğunu görürsün. Yoksa Allah'ın tövbesi aslında bir tanedir ve o da Allah'ın kuluna rahmeti ile yönelmesidir. Bu da kulun tövbe etmesi sırasında, bu tövbenin öncesinde ve sonrasında Allah'ın kuluna yönelmesi şeklinde gerçekleşir. Allah'ın bu yönenilişi bazen kulun tövbesi olmaksızın da gerçekleşebilir. "Kâfir olarak ölenler için tövbe yoktur." ifadesinin bu anlamı verdiğine ve kıyamet günü günahkârlar hakkında şefaatin kabul edilmesi de tövbenin kapsamına girdiğine değinmiştik. Şu ayet de bu konuda delildir: "Allah rahmetiyle size dönüp tövbelerinizi kabul etmek ister. Oysa nefislerinin arzuları peşinden koşanlar sizin büyük bir sapıklığa düşmenizi isterler." (Nisâ, 27)

Ayrıca yakınlık ve uzaklık nispî ve göreceli kavramlar oldukları için yakınlığın bazı aşamalarının diğerleri ile nispet edilmesi ile uzaklığa dönüşmesi mümkündür; bu takdirde mukarreb(=Allah'a yakınlaştırılmış) bazı salih kulların bulundukları konumdan daha yüksek ve Allah'a daha yakın bir konuma geçmeleri tövbe anlamının kapsamına girebilir. Yüce Allah'ın aslında kesin bir şekilde masum ve günahsız olduklarını ifade ettiği peygamberler hakkında naklettiği tövbeler bu söylediğimizin şahididir. Meselâ Hz. Âdem hakkında şöyle buyrulu-yor: "Âdem, Rabbinden birtakım kelimeler belleyerek aldı. Bunun üzerine (Rabbi rahmetiyle) ona döndü." (Bakara, 37) Hz. İbrahim ile Hz. İsmail'in duaları şöyle naklediliyor: "Hani İbrahim ile İsmail, Kabe'nin duvarlarını yükseltirlerken şöyle dua etmişlerdi: Ey Rabbimiz... Tövbemizi kabul et. Hiç

şüphesiz, sen tövbeleri kabul eden ve çok merhametlisin." (Bakara, 128) Hz. Musa'nın ağzından şu sözler nakledilyor: "Musa ayılınca "Sen her türlü noksanlıktan münezzehsin. Tövbe edip sana yöneldim. Ben müminlerin ilkiyim" dedi." (A'râf, 143) Söylediklerimizin bir örneği de Peygamberimize yöneltilen şu hitaptır: "Sabret, Allah'ın vaadi gerçektir. Günahlarının affedilmesini dile. Akşam-sabah Rabbini överek noksanlıklardan tenzih et." (Mümin, 55) Şu ayet de bu konudaki örneklerden biridir: "Andolsun Allah, Peygamberin ve o zor anda ona uyan Muhacirlerin ve Ensarın tövbelerini kabul etti." (Tevbe, 117)

Kur'an'daki birçok mutlak anlamlı ayet, yüce Allah'ın bu genel kapsamlı tövbesine delâlet eder. Şu ayetler bunun örnekleridir: "Allah, günahların affedicisi ve tövbelerin kabul edicisidir." (Mü'min, 3) "O, kullarının tövbelerini kabul eder." (Şûrâ, 25) Bu anlamda başka ayetler de vardır.

Yaptığımız açıklamalar şöyle özetlenebilir: Birinci olarak; Allah'ın kulun günahlarını affederek ve kalbindeki günah izlerini silerek -bu günah ister şirk, ister daha aşağısı olsun- sunduğu rahmet, O'nun kuluna yönelik tövbesidir. Günahlarının affı ve günah izlerinin silinmesi için -bu günah ister şirk, ister daha aşağısı olsun- Rabbine yönelmesi, kulun O'na tövbesidir.

Bundan ortaya çıkıyor ki, hak içerikli davette şirke önem verildiği gibi diğer günahlar meselesine de önem verilmeli ve insanlara hem şirkten, hem de diğer günahlardan vazgeçmeyi kapsamına alan mutlak tövbe yapmaları önerilmelidir.

İkinci olarak; gerek ilki gerekse sonrakisi ile Allah'ın kuluna yönelik tövbesi, kullarının yararlandığı diğer nimetler gibi bir armağandır. Allah için bir başkası tarafından mecburiyet ve yükümlülük söz konusu değildir. Aklen Allah'ın tövbeleri kabul etmesinin gerekliliğinin anlamı, aşağıdaki ayetlerin ifade ettiği anlamdan başka bir şey değildir. "O tövbelerin kabul edicisidir." (Mü'min, 3) "Ey müminler, hepiniz tövbe ederek Allah'a yönelin." (Nûr, 31) "Allah, tövbe edenleri sever." (Bakara, 222) "İşte Allah'ın rahmetiyle onlara dönüp tövbelerini kabul ettiği kimseler bunlardır." (Nisâ, 17) Bu ayetler Allah'ın tövbeleri kabul ettiğini, tövbe etmeyi önerdiğini, af dileyip ona yönelmeye çağırdığını ifade eden ayetler olduğu gibi, başka bazı ayetler asıl anlamları veya anlamlarının bir gereği olarak Allah'ın tövbeleri kabul ettiğini belirtmektedir. Hiç şüphesiz yüce Allah da sözünden vazgeçmez.

Bundan şu husus anlaşılmış oldu ki, yüce Allah tövbeleri kabul etmeye mecbur değildir. Her alanda egemenlik ve yetki O'nun elindedir, dilediğini yapar ve istediği gibi hükmeder. Dolayısıyla

istediği tövbeyi vaat ettiği üzere kabul eder, istediğini reddeder. Nitekim ayetin zahirinden anlaşılan, bunu ifade etmektedir: "Doğrusu iman ettikten sonra inkar edip sonra da inkarlarını arttıranların tövbeleri kesinlikle kabul edilmez." (Âl-i İmrân, 91) Şu ayet de bu kategoriye girebilir: "Allah önce iman edip arkasından inkar edenleri, sonra yine iman edip arkasından inkar edenleri, sonra da inkarlarını arttıranları asla affetmez, onları doğru yola iletmez." (Nisâ, 137)

Bu konuda söylenebilecek en ilginç söz, Firavun'un boğulması ve tövbe etmesi ile ilgili olarak söylenen sözdür. Önce bu olayı anlatan ayeti okuyoruz: "Sonunda Firavun boğulmanın eşiğine geldiğinde İsrail oğullarının inandıkları ilâhtan başka ilâh olmadığına inandım. Ben de ona teslim olanlardan biriyim, dedi. Şimdi mi aklın başına geldi? Daha önce hep Allah'a karşı gelmiş ve bozgunculardan biri olmuştun." (Yûnus, 91)

Sözünü ettiğimiz tuhaf sözün sahibi bu konuda özetle şöyle diyor: Bu ayet, Firavun'un tövbesinin kabul edilmediğini göstermez. Kur'an-'da Firavunun ebedî helâke mahkum olduğunu bildiren hiçbir ayet yoktur. Allah'ın rahmetinin genişliğini, onun gazabını geride bıraktığını düşündüğümüzde boynunu bükerek, ümitsizlik ve hayal kırıklığının çaresizliği içinde O'nun rahmet ve kerem kapısına baş vuranı, Allah'ın reddedeceğini caiz görmek uzak bir ihtimal olur. Bizden biri bile insan fıtratının kerem, cömertlik ve merhamet içerikli ahlâkına göre hareket ettiğinde eski kötülüklerinden gerçekten pişman olan kimselere merhamet ederken merhametlilerin en merhametlisi, keremlilerin en keremlisi ve kurtuluş dileyenlerin kurtarıcısı olan yüce Allah'ın böylele-rine karşı ilgisiz kalacağı hiç düşünülebilir mi?

İşte "İçlerinden birine ölüm gelip çatıncaya kadar kötülükleri yapıp 'Ben şimdi tövbe ettim' diyenler...

için tövbe yoktur." (Nisâ, 18) ayeti bu görüşü çürütüp reddediyor. Daha önce belirtildiği gibi, o kritik andaki pişmanlık yalancı bir pişmanlıktır. İnsanı bu pişmanlığı göstermeye sevk eden faktör, günahının vebalini ve belanın indiğini görmüş olmasıdır.

Eğer her pişmanlık tövbe ve her tövbe makbul olsaydı bile, kıyamet günü günahkârların durumunu anlatan "Onlar azabı görünce piş-manlığı yüreklerine gömdüler." (Sebe, 33) ayet ile daha birçok ayet bunu reddederdi. Bu ayetlerde günahkârların yaptıklarına pişman oldukları, iyi ameller işlemek için dünyaya geri dönmek istedikleri açıklanıyor ve bu isteklerinin geri gönderildikleri takdirde tekrar kendilerine yasaklanan kötülüklere dalacakları, yalancı oldukları

gerekçesi ile reddedildiği anlatılıyor.

Anlatıldığı şekli ile Kur'an'ın tövbenin tahliline ilişkin izlediği yöntemin, gerçekler pazarında değeri olmayan zihni bir tahlil ve inceleme olduğu sanısına asla kapılmamak gerekir. Bunun izahı şöyledir: İnsan ile ilgili mutluluk, mutsuzluk ve iyilik, bedbahtlık konularına ilişkin inceleme bundan başka bir sonuç vermez. Çünkü biz toplumdaki sıradan insanın durumunu göz önüne alır ve o insanın eğitimin ve öğretimin etkisi altında olduğunu gözden kaçırmazsak, böyle bir insanın yalnız başına sosyal iyilikten ve bedbahtlıktan yana boş olduğunu, bu şıkların her ikisine de elverişli olduğunu görürüz. Sonra eğer bu insan iyilikle donanmak, sosyal takva kılığına bürünmek isterse, içinde bulunduğu durumdan çıkmasını sağlayacak sebeplerin bir araya gelmesi gerekir. Bu da manevî mutluluk konusunda yüce Allah'ın, kula yönelik ilk tövbesine tekabül eder. Sonra o kimsenin içinde bulunduğu kötülüklerden, ayak bağlarından ve ihmalkarlıktan kendini sıyırması, kurtarması gerekir. Bu da bizim sözünü ettiğimiz kul tövbesi yerine geçer.

Sonra bu kişinin kalbine egemen olan kötülüklerin ve bozuklukların yok olması, böylece kalbinde kemal sıfatının, iyilik nurunun yerleşmesi gerekir. Çünkü iyilik ile bedbahtlık aynı kalpte birlikte barınamaz. Bu da bizim sözünü ettiğimiz tövbenin kabul edilmesi, günahların affedilmesi aşamasına tekabül eder. Aynı şekilde insanın fıtrata bağlı olarak gerçekleşen sosyal gelişme ve mutluluk sürecinde, dinin tövbe konusunda yüce Allah'ın insanları yarattığı fıtrat uyarınca göz önünde bulundurduğu bütün hükümler ve etkiler geçerlidir.

Üçüncü olarak; naklettiğimiz ve etmediğimiz ayetlerden anlaşılacağı üzere tövbe, insanın ruhu üzerinde etkisi olan bir gerçektir.

Bu gerçek, insan ruhunu ıslah eder, onun dünya ve ahiret mutluluğunu sağlayan insanî iyiliğe hazırlar. Başka bir ifade ile tövbe, -şartları gerçekleşince- dünya ve ahiret hayatında bütün bedbahtlıkları insana yönelten, onu mutluluk koltuğuna oturmaktan alıkoyan nefsanî kötülüklerin giderilmesinde faydalı olur. Şer'î hükümlere ve din kurallarına gelince, bunlar günah işlemekle insanın üzerinden kalkmadıkları gibi tövbe ile de kalkmazlar.

Evet. Bazı hükümlerin tövbe ile irtibatı olabilir ve dolayısıyla o hükümlerin yasalaştırılmasında yatan maslahatlara göre tövbe aracılığıyla kaldırılabilir. Fakat bu durum, tövbenin herhangi bir hükmü kaldırdığından farklı bir şeydir. Yüce Allah şöyle buyuruyor: "İçinizden fuhuş yapan iki

tarafa (erkek ve kadına) eziyet edin; eğer tövbe edip kendilerini düzeltirlerse, artık onlardan vazgeçin (eziyet etmeyin). Çünkü Allah, tövbeleri çok kabul eden ve rahimdir." (Nisâ, 16) "Allah'a ve Peygambere savaş açanların ve yeryüzünde kargaşa çıkaranların cezası ya öldürülmeleri ya da idam edilmeleri ya el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi ya da yaşadıkları yerlerden sürülmeleridir. Bu, onların dünyadaki perişanlıklarıdır. Ahirette ise onları ağır bir azap beklemektedir. Yalnız bunların içinde tarafınızdan yakalanmadan önce tövbe edenler müstesna; bilin ki, Allah affedici ve merhametlidir." (Mâide, 34) Bu anlamda başka ayetler de vardır.

Dördüncü olarak; tövbenin yasallaşmasının gerekçesi, daha önce dediğimiz gibi, günahların helak edici etkisinden kurtulmaktır. Çünkü tövbe, kurtuluş vesilesi ve mutluluğa ermenin ilk adımıdır. "Ey müminler, hepiniz Allah'a tövbe edin ki, kurtuluşa eresiniz." (Nûr, 31) ayeti bu gerçeğe işaret eder. Bunun yanı sıra bir başka faydası da insanın ümidini canlı tutması, onun durgunluğa ve sönüklüğe kapılmasını önlemesidir. İnsanın hayatî gelişimi ancak korku ve ümit dengesinin kurulması ile mümkündür. İnsan ancak bu denge sayesinde zararlı şeylerden kaçınır ve faydalı şeylere doğru gider. Aksi hâlde insan mahvolur. Yüce Allah şöyle buyuruyor: "De ki, ey kendilerine kötülük edip aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Allah bütün günahları bağışlar. Çünkü o affedici ve merhametlidir. Rabbinize yönelin." (Zümer, 54)

İnsan onun tabii özelliklerini tanıdığımız kadarıyla hayat pazarında kayba uğramadıkça faal ruhu coşkusunu, çalışma ve çaba hususunda kararlılık ve gayretini devam ettirir. Fakat çalışmasını boşa çıkaracak, emeğini sonuçsuz kılacak ve ilerisine yönelik ümidini kıracak şeyle karşılaşıp ona yenilince, ye'se (ümitsizliğe) kapılır, çalışma azmi kırılır. Kimi zaman başarıdan ümit kesmiş, hedefe varma beklentisi kırılmış olarak yoluna devam etmekten vazgeçer. Bu durumda tövbe; hastalığını tedavi edecek, mahvolmaya yüz tutan kalbine yeniden hayat verecek yegane ilaçtır.

Yukarıdaki açıklamamızdan bazılarının tövbeyle ilgili şu sanılarının ne kadar asılsız olduğu ortaya çıkar. Bazıları tövbenin yasallaşmasının ve insanları buna çağırmanın günah işlemeyi teşvik ettiğini, ibadeti terk etmeye yol açtığını sanırlar. Şöyle ki, insan hangi günahı işlerse işlesin eğer Allah tarafından tövbesinin kabul edileceğine kesin olarak inanırsa, herhangi bir günah işlediği takdirde bu onda herhangi bir etkiye yol açmaz ve bu güven, onun günah işlemeye yönelik cüretini, kötülüklere dalma cesaretini arttırır ve önce günah işleyip sonra tövbe etme düşüncesi ile her kötülüğün kapısını çalar.

Bu görüş şu yüzden asılsızdır: Kerametlerle donanmanın günahların affedilmesine bağlı olmasının yanı sıra tövbe ümidi korumak ve onun olumlu etkisini bırakması amacıyla yasallaşmıştır. Eğer tövbe kapısı açık tutulursa, insan önce günah işleyip sonra tövbe etme düşüncesine kapılır sözüne gelince; bunu iddia edenler şunun farkında değillerdir ki, bu türlü bir tövbe gerçek anlamda tövbe olmaz. Çünkü tövbe günahtan sıyrılmaktır. Ama söylendiği biçimi ile yapılacak tövbede günahtan sıyrılma niyeti yoktur. Çünkü böyle bir tövbe günahtan önce de günah sırasında da günah işlendikten sonra da vardır. Fiil gerçekleşmeden önce de pişman olmak, yani gerçek tövbe etmek anlamsızdır. Bu tür günahlarda tövbenin bir tek maksadı olabilir ki, o da âlemlerin Rabbi olan Allah'ı kandırmaktır. Oysa "kötü niyetli komplolar, sadece düzenleyicilerini tuzağa düşürür." (Fâtır, 43)

Beşinci olarak; insanın kötü bir durumundan ibaret olan günah, onun hayatında kötü bir etkiye sahiptir.

Günahtan dönülmesi, tövbe edilmesi için günahın kötü olduğunu kesinlikle bilmek gerekir. Eğer böyle bir bilgi olursa bir kere insanın yaptığına pişman olmaması mümkün değildir. Pişmanlık, kötü davranışın doğurduğu, insanın iç âleminde meydana gelen özel bir etkilenmedir. İkinci olarak bu hâlin kalıcı olabilmesi için o kötülüğe ters düşen iyi hareketlerin yapılması gerekir ki, söz konusu kötülükten vazgeçildiğine delil olsun.

İşte şeriatın göz önünde bulundurduğu, hadislerde yer alan ve ahlâk kitaplarında değinilen pişmanlık, istiğfar, salih amele sarılma, günahlardan sıyrılma gibi bütün tövbe adabı bu gerçeğe dayanır.

Altıncı olarak; insanın kendi iradesi ile kötülükten itaate ve kulluğa dönmesi demek olan tövbe, ancak irade ortamında gerçekleşir. Bu da irade alanı olan dünya hayatıdır. Kulun iyilik-kötülük, mutluluk-bedbahtlık yollarından birini tercih etme iradesine sahip olmadığı durumlara gelince, bu durumlarda tövbe söz konusu olamaz. Bu noktayı aydınlığa kavuşturacak hususu daha önce açıklamıştık.

Kul hakları ile ilgili tövbe de bu kategoriye girer. Tövbe yüce Allah'ın hakları için geçerlidir. Kulların haklarına yönelik kötülüklerin ortadan kalkması, kötülüklerden zarar görenlerin rızasını gerektirir. Bu tür kötülükleri kesinlikle tövbe telafi etmez. Çünkü yüce Allah insanlara, onların malları, ırzları ve canları ile ilgili birtakım haklar tanıdı. Herhangi bir kimsenin bu haklarından

herhangi birinin çiğnenmesini zulüm ve saldırı saydı. Kulların herhangi bir suçu yokken kendilerine tanıdığı bu hakların herhangi birini geri alması, böylece başkalarına yasakladığını kendisi yaparak o kullara zulmetmesi -hâşâ- düşünülemez. O "Hiç şüphesiz Allah insanlara asla zulmetmez." (Yûnus, 44) buyuruyor.

Yalnız şirkten tövbe etmek demek olan İslâm, ayrıntılarla ilgili bütün eski kötülükleri, geçmiş sorumlulukları siler. Bunun delili Peygamberimizin (s.a.a) "İslâm kendisinden öncesini yok eder." biçimindeki hadisidir. (Sire-i Halebi, c.3, s.106) Bütün günahların affedileceğini haber veren mutlak ifadeli ayetleri de bu anlamda yorumlamak gerekir. Meselâ şu ayet gibi: "De ki, ey kendilerine kötülük edip aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Allah bütün günahları affeder. Çünkü o affedici ve merhametlidir. Rabbinize yönelin, ona teslim olun." (Zümer, 54)

Bir kötülüğün çığırını açan veya insanları doğru yola saptıran kimsenin tövbesi de bu kategoriye girer.

Böyle bir kimsenin öncüsü olduğu kötülüğü her işleyen veya her doğru yoldan sapan kimse kadar günaha gireceğine ilişkin hadisler vardır. Böyle durumlarda gerçek anlamda dönüş gerçekleşemez. Çünkü bu durumlarda günah işleyen kimse öyle kötülükler yapmış olur ki, bu kötülükler kaldıkça etkileri kalır ve izlerinin silinmesi mümkün olmaz. Oysa eğer günah kul ile Allah arasında kalırsa onun izlerinin silinmesi mümkün olur.

Yedinci olarak; gerçi tövbe silinebilecek günahları siler; nitekim şu ayet buna delâlet eder: "Kime Rabbinden bir öğüt gelir de (o öğüte uyarak faiz yemeye) son verirse, artık geçmişte olan (aldığı faizler) kendisinindir ve işi de Allah'a kalmıştır." (Bakara, 275) İkinci ciltte bu ayet incelenirken gereken açıklamayı yaptık. Yine bir başka ayetlerin zahirinden anlaşılan buna delâlet eder: "Yalnız tövbe edip iyi ameller işleyenler hariç. Allah böylelerinin kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah affedici ve merhametlidir. Kim tövbe eder de arkasından iyi işler yaparsa o kimse kararlı bir pişmanlıkla Allah'a yönelmiş olur." (Furkan, 71) özellikle bu ayetlerin ikincisi [Kim tövbe eder de...] üzerinde iyi düşünülürse, tek başına tövbenin veya tövbeye eklenecek iman ve salih amelin kötülüklerin iyiliklere dönüşmesini sağladığını görürüz.

Yalnız günahtan uzak durmak, önce onu yapıp da sonra tövbe ile yok etmekten daha iyidir. Çünkü yüce Allah, nasıl olurlarsa olsunlar, günahların mutlaka bir tür şeytan vesvesesine

dayandıklarını belirtiyor. Arkasından da günahlardan ve kötülüklerden uzak kalabilmiş, masum ihlaslılara başkalarına yönelttiği övgülerle kıyaslanamayacak derecede üstün övgüler yöneltmiştir. Yüce Allah şöyle buyuruyor: "İblis dedi ki: "Ey Rabbim, beni kışkırtıp sapıklığa düşürdüğün için dünyada kötülüğü onlara cazip göstererek hepsini yoldan çıkaracağım. Sadece onların arasındaki seçkin kıldığın kulların hariç. Allah dedi ki: İşte bana ileten doğru yolum budur. Sana uyan sapıklar dışındaki kullarım üzerinde senin hiçbir nüfuzun yoktur." (Hicr, 39-42) Yine yüce Allah bu hikâyede İblis'in ağzından "Onların çoğunu şükredici olarak bulamayacaksın." (A'râf, 17) buyuruyor.

Bu ayetlerde sözü edilen kimseler teşrifi kulluk makamına tek başlarına sahiptirler. Tövbe edip de salih amel işleyen diğer kullar bu makamda onlara ortak olamazlar.

hadisler ışığında açıklaması

Men La Yahzuruh-ul Fakih adlı eserde, Resulullah Efendimizin (s.a.a) son hutbesinde şöyle buyurduğu naklediliyor: "Kim ölümünden bir yıl önce tövbe ederse, Allah rahmetiyle ona dönüp tövbesini kabul eder. Bir yıl uzun bir zamandır; kim ölümünden bir ay önce tövbe ederse, Allah rahmetiyle ona dönüp tövbesini kabul eder. Bir ay uzun bir zamandır; kim ölümüne bir gün kala tövbe ederse, Allah rahmetiyle ona dönüp tövbesini kabul eder. Bir gün uzun bir zamandır; kim ölümünden bir saat önce tövbe ederse, Allah rahmetiyle ona dönüp tövbesini kabul eder. Bir saat uzun bir zamandır; kim nefesi -eli ile boğazını göstererek- şuraya çıktığı anda tövbe ederse, Allah rahmetiyle ona dönüp tövbesini kabul eder."

İmam Sadık'tan (a.s) "İçlerinden birine ölüm gelip çatıncaya kadar kötülükleri yapıp "Ben şimdi tövbe ettim" diyenler... için tövbe yoktur." ayeti hakkında sorulunca, "Bu ahiret belirtilerini görmek durumundadır." söyledi.

Ben derim ki: İlk rivayet, İmam Sadık'a (a.s) isnat edilmiş olarak el-Kâfi adlı eserde yer aldığı gibi, Ehl-i Sünnet kanallarından da rivayet edilmiştir. Bu anlamda başka rivayetler de vardır. İkinci rivayet, hem ayeti, hem de ölüm gelip çatınca yapılan tövbenin kabul edilmediğine ilişkin rivayetleri açıklıyor. Ölümün eşiğine gelmenin ölümün farkına varmak ve ahiret belirtilerini gözlemlemek anlamına geldiğini belirtiyor ki, o anda yapılacak tövbe geçerli olamaz. Ama durumun farkına varmayan kimseye gelince, onun tövbesinin kabul edilmesine engel yoktur. Bu anlamda bazı rivayetler aşağıda gelecektir.

Tefsir-ul Ayyâşî'de, Zürare kanalıyla İmam Bâkır'ın (a.s) şöyle dediği rivayet edilir: "İnsanın nefesi -eli ile gırtlağını göstererek- şuraya geldiğinde, âlimin (öleceğini bilenin) tövbesi geçerli olmaz. Ama cahil tövbe edebilir." (c.1, s.228, h:64)

ed-Dürr-ül Mensûr tefsirinde Ahmed ve Buhari'nin kendi tarihlerinde tahriç ettiklerine, Hâkim ve İbn-i Mürdeveyh'in naklettiklerine göre, Ebuzer Peygamberimizin (s.a.a) şöyle buyurduğunu rivayet eder: "Yüce Allah, perde düşmedikçe kulunun tövbesini kabul eder veya kulunu affeder." Peygamberimize 'Perdenin düşmesi ne demektir?' diye sorulunca; 'Adam müşrik olduğu hâlde can verir' diye cevap verdi." (c.2, s.131)

Yine ed-Dürr-ül Mensûr tefsirinde İbn-i Cerir'in Hasan'dan şöyle bir rivayet tahriç ettiği nakledilmiştir: Hasan "Peygamberimizin şöyle buyurduğu bana ulaştı:" demiştir. "İblis Âdem'in içinin boş olduğunu görünce 'senin ululuğuna yemin ederim ki, canı bedeninde olduğu sürece onun içinden çıkmayacağım' dedi. Yüce Allah da "Yüceliğim hakkı için canı bedeninde olduğu sürece kendisi ile tövbenin arasına girmeyeceğim" buyurdu." (c.2, s.130)

el-Kâfı adlı eserde Ali Ahmesî kanalıyla İmam Bâkır'ın (a.s) şöyle dediği rivayet edilir: "Vallahi günahlardan ancak onları itiraf eden kurtulur." Ahmesî İmamın şöyle dediğini de ekler: "Pişmanlık tövbe o-larak yeterlidir." (c.2, s.426)

Yine el-Kâfi adlı eserde İbn-i Veheb'e ulaşan iki kanaldan onun İmam Sadık'tan (a.s) şu buyruğu duyduğu nakledilir: "Kul, geri dönülmez bir kararlılıkla yürekten tövbe ettiği zaman Allah onu sever ve günahları üzerine örtü çeker." İmama "Allah'ın günahlar üzerine örtü örtmesi nasıl olur?" diye sorulunca sözlerine şöyle devam etti: "Yüce Allah o kulun yanı başındaki iki meleğe yazdıklarını unutturur. Arkasından adamın vücudunun organlarına ve yer parçalarına 'bu adamın günahlarını saklı tutun' diye vahyeder. Böylece Allah'ın huzuruna vardığında günahlarını ortaya dökecek hiçbir şahit bulunmaz." (c.2, s.430 ve 436)

Yine el-Kâfi adlı eserde Muhammed b. Müslim, İmam Bâkır'dan (a.s) şöyle rivayet eder: "Ey Muhammed b. Müslim, mümin günahlarından tövbe edince o günahları affedilir. O hâlde mümin tövbeden ve aftan sonra işe yeniden başlasın. Vallahi, bu imtiyaz sadece müminler içindir." Ben "Eğer adam tövbeden ve af dilemeden sonra tekrar günah işlemeye döner ve yine tövbe ederse" diye sordum. İmam şöyle dedi: "Ey Muhammed b. Müslim, hiç mümin kul günahından pişman olarak Allah'tan af diler ve tövbe eder de Allah tövbesini kabul etmez mi?" Ben "Eğer adam bu

işi defalarca tekrarlarsa, yani birçok kere günah işleyip sonra tövbe eder, af dilerse nasıl?" diye sordum. İmam bana şu cevabı verdi: "Mümin ne zaman af dilemeye ve tövbeye dönerse, Allah da ona afla yönelir. Allah affedici ve merhametlidir, tövbeyi kabul eder ve günahları bağışlar. Sakın müminlerin Allah'ın rahmetinden ümit kesmelerine sebep olma." (c.2, s.434)

Tefsir-ul Ayyâşî'de yer aldığına göre Ebu Amr Zubeyri, İmam Sa-dık'ın (a.s) "Hiç şüphesiz tövbe ederek iman edip iyi ameller işleyenlere, sonra da doğru yoldan ayrılmayanlara karşı affediciyim." (Tâhâ, 82) ayeti hakkında şöyle dediğini naklediyor: "Bu ayetin bir tefsiri var. Bu tefsir, Allah'ın ancak ayetin bu tefsirine bağlı olarak O'nun huzuruna gelen kulun amelini kabul edeceğine delâlet eder. Allah'ın müminlere şart koştuğu ve "Allah'ın kabulünü üzerine aldığı tövbe ancak, bilgisizlikle kötülük yapanlar...

içindir." buyurduğu sözünden şunu kastetmiştir: Kul, her günah işlediğinde eğer yaptığı günahı bilse bile cahildir. Çünkü kendini Rabbine isyan etme tehlikesine atmıştır. Yüce Allah, Hz. Yusuf'un kardeşlerine söylediği sözleri naklederek "Cahillik döneminizde Yusuf'a ve kardeşine neler yaptığınızı hatırlıyor musunuz?" (Yûsuf, 89) buyurarak Yusuf'un kardeşlerine cahillik damgası vuruyor. Çünkü onlar kendilerini Allah'a isyan etme tehlikesine atmış-lardı." (c.1, s.228, h:62)

Ben derim ki: Bu rivayetin metninde karışıklık var. Anlaşıldığı kadarıyla, ilk cümleden şu kastedilmiştir: "Kulun ameli, ancak ona bağlı kaldığı takdirde, onunla çelişecek bir duruma düşmemesi şartı ile kabul edilir. O hâlde, tövbe ancak günahlardan vazgeçirici olduğu takdirde kabul edilir. İsterse bu vazgeçiricilik bir an için geçerli olsun. [Buna göre hadisin ilk bölümünün anlamı şöyle olur: "...Bu tefsir, Allah'ın ancak ayetin bu tefsirine ve müminlere amel konusunda koştuğu şarta bağlı olarak O'nun huzuruna gelen kulun amelini kabul eder.]

İmamın"Allah'ın kabulünü üzerine aldığı tövbe..." diye başlayan ayetle ilgili sözleri öncekilerden ayrı sözlerdir. Bu sözlerin amacı ayetteki "bilgisizlikle" kaydının açıklama amaçlı bir kayıt olduğunu, daha önce belirttiğimiz iki tefsirden birine göre her günahta cehalet olduğunu bildirmektir. Mecma-ul Beyan tefsirinde rivayetin bu son bölümü İmam Sadık'a (a.s) isnat .edilerek nakledilmiştir